Tuomas Forsberg
Tampereen yliopisto

Helsinki
20.9.2024

Puolustusvaliokunnalle

Asia: VNS 3/2024 vp Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko

Valtioneuvoston kesäkuussa 2024 antama ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko on ensimmäinen sen jälkeen, kun Suomi haki ja Suomesta tuli Naton jäsen. Siinä mielessä selonteko keskeinen uuden aikakauden linjausten paaluttaja.

Selonteko on uuden aikakauden ilmentäjä siinä, että se varsin suoraviivaisesti ja kiertelemättä kuvaa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksen ja laajemmin globaalit kehityskulut sekä esittää Suomen päämäärät ja politiikan suuntaviivat.

Selonteolla voidaan nähdä kolme erilaista tavoitetta: päätöksentekijöiden ja virkakoneiston sisäisen ymmärryksen ja koherenssin vahvistaminen, laajemman sisäpoliittisen tuen hankkiminen ja varmistaminen sekä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisten linjausten kommunikointi kolmansille valloille. Ensimmäisessä tavoitteessa on onnistuttu ilmeisen hyvin: selonteko itsessään on varsin koherentti. Toisen tavoitteen onnistumista punnitaan erityisestä täällä eduskunnassa. Kolmannen tavoitteen onnistumisen arviointi kestää vielä enemmän: voidaan kuitenkin sanoa, että Suomi on luonut kuvan itsestään vahvana, rakentavana ja yhteistyökykyisenä liittolaisena niin EU:ssa kuin Natossa. Myös kolmansille maille, ennen kaikkea Kiinalle selonteossa on selvä viesti. Venäjää taas selonteko ei juuri puhuttele muuten kuin viestimällä, että Suomi pidättäytyy poliittisten suhteiden rakentamisesta Venäjän kanssa niin kauan kuin se jatkaa hyökkäyssotaansa ja kansainvälisen oikeuden loukkaamista ja että sen pyrkimyksiin vahvistaa valtaansa sotilaallisin keinoin ja erilaisin hybridioperaatioin ollaan valmiina vastaamaan.

Selonteon merkitys uuden aikakauden ensimmäisenä näkyy muun muassa ”arvopohjaisen realismin” tuomisessa selonteon kehykseksi. ”Arvopohjainen realismi” on ymmärrettävissä ennen kaikkea tämän uuden aikakauden ”markkerina”. Kylmän sodan ajan pragmaattisesta realismista (jolloin Suomen päämääränä oli ”selviytyminen”) siirryttiin sen päätyttyä arvopohjaiseen idealismiin (jolloin Suomen päämääränä oli ”hyvä elämä”) ja Venäjän hyökättyä täysimittaisesti Ukrainaan siis arvopohjaiseen realismiin (jolloin Suomen päämääränä on sekä ”selviytyminen että hyvä elämä”). Jotta jokin käsite voi toimia ”markkerina” ja samalla välineenä tuottaa ulkopolitiikalle jotain suuntaa ja jatkuvuutta, sen täytyy olla riittävän väljä ja taipuvainen uusiin asentoihin mutta kuitenkin merkitä jotain.

Sinällään jo ”realismi” (poislukien täysin kyyninen machiavellismi) on arvopohjainen: arvoja ovat suvereniteetti, alueellinen koskemattomuus ja turvallisuus. Näitä ei ole nytkään unohdettu mutta liberaaliin arvopohjaisuuteen kuuluu kuitenkin myös arvoja kuten demokratia ja ihmisoikeudet. Se kuinka paljon näitä voidaan kansainvälisesti edistää, riippuu siitä, mitä voidaan pitää ”realistisena”, näin ”arvopohjainen realismi” antaa hyvin väljän kehyksen sille, mitä politiikkaa käytännössä kulloinkin tehdään.

”Realismikaan” – eli se mikä on mahdollista ja mikä ei tai mikä tietyistä politiikkatoimista seuraa - ei ole itsestään selvää. Itse asiassa voisi sanoa, että Suomen ulkopolitiikan historiassa ”realismi” on muuttunut enemmän kuin ”arvopohjaisuus”.

Arvioissaan turvallisuusympäristöstä ja sen muutoksesta selonteko on sinällään varsin ”realistinen”. Toisaalta se ei juurikaan avaa vaihtoehtoja tämän reaalisen arvion ulkopuolelta. Selvää kuitenkin on, että muutos tulee jatkumaan ja erilaisiin skenaarioihin on varauduttava. Miten Suomen tilanteeseen vaikuttaa se, jos Venäjällä asiat menevätkin paremmin tai lännessä, ennen kaikkea transatlanttisissa suhteissa huonommin, kun on arvioitu?

Selonteko on myös varsin suppea siinä, miten se kuvaa Suomen Nato-politiikan muotoutumista jatkossa. Perustavoitteet tulevat kyllä selville, mutta yksityiskohtaisemmat arviot siitä, minkälainen rooli Suomelle sopisi tai olisi mahdollinen puuttuvat. Tämä koskee niin nyt esillä olleita kysymyksiä Naton joukkojen läsnäolosta Suomesta kuin sen ydinasepolitiikkaa tai tulevaisuuden visioita Naton laajentumisesta ja sen mahdollisesta globaalisesta roolista.

Selonteossa mainitaan muutamaan kertaan kansalaisyhteiskuntien vahvistaminen ja yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa mutta toisaalta hallitus on samaan aikaan leikannut kansalaisjärjestöjen rahoitusta rajulla kädellä. Kuitenkin juuri etenkin uudessa muuttuneessa tilanteessa, aivan samoin kuin 80 vuotta sitten toisen maailmansodan jälkeen ja 30 vuotta sitten kylmän sodan päättymisen jälkeen, Suomen

ulko- ja turvallisuuspoliittinen vahvuus on siinä, että kansalaisyhteiskunta pidetään tiivisti mukana uuden aikakauden politiikan muotoilussa ja se saa sitä koskevaa tietoa, jotta keskeiset päätökset koetaan legitiimeiksi.